

Vorm of vent?

Een reactie van Dries Moreels op dezelfde *State of the Union* van Claire Swyzen.

‘Een bespreking van de hierboven opgenoemde bundels essays moet vanzelf welhaast beginnen met een enkele opmerking over een kwestie, die een tijd lang een geschilpunt onder de jongeren en jongsten heeft uitgemaakt en dat misschien nog uitmaakt, en die ik kortelings heb trachten samen te vatten in de drie woorden, die den titel van deze beschouwing vormen: Vorm of vent. Met andere woorden: is voor het welslagen van, of beter voor het bij den lezer weerklank wekken door een kunstwerk van het meeste belang de persoonlijkheid van den kunstenaar of wel dat geheimzinnige element, dat men zou kunnen noemen de spontane generatie van den vorm? (Ik geef met enkele woorden samenvattend weer wat in tal van essays verspreid, anders en veel uitvoeriger is gezegd).’ (p.47)

‘Over deze strijdvraag nu valt allereerst dit op te merken, dat zij er eigenlijk geen is. Vorm en inhoud – want tot deze uiterst moeilijk omschrijfbaar, maar aldus toch eenvoudiger benoembare, begrippen is de heele ‘kwestie’ terug te brengen – zijn (gesteld dat men deze afzonderlijk denken kon) elk evenzeer volstrekt onmisbaar en dus evenzeer belangrijk in een kunstwerk; of men bij de waardeering daarvan nu den nadruk meer op den eenen of op den anderen kant ervan wil leggen is louter een zaak van persoonlijke geaardheid en voorkeur, die in theorie van geen belang is. Uit beide richtingen komen dan ook werken voor, die door de volmaakte alchemie van een levenden inhoud en een duurzamen vorm door de voorstanders van beide richtingen gelijkelijk genoten kunnen worden; en de mislukkingen in beide genres hebben geen ander belang dan hun geschiktheid als projectielen om den tegenstander mee te bekogelen. Zoo blijven de tijdschriften gevuld en de schrijvers gezond.

Toch is al dit gepolemiseerd, zij het ook in theorie overbodig, in de praktijk niet alleen gerechtvaardigd, maar zelfs gewenscht. Want al treft men de tegengestelde richting niet in wat zij aan goeds heeft, men behoedt haar, of kan dit althans doen, tegen verstarring in haar eigen dogma en overwoekering door haar epigonen. En dat heeft elke richting broodnodig, vooral in den lateren tijd, nu het proces van tegelijk verstarring en verslapping (deze woorden lijken volkomen tegenstrijdig, zijn het ook, en zijn toch de meest juiste, die ik weet te bedenken) voor elke richting, al is zij nog nauwe-

lijks ontstaan, met ongekende snelheid inzet en zich voltrekt.’ (p.48-49)

J. C. Bloem, 1932.

★

De lezer van de *Poëtica* van J. C. Bloem (Amsterdam, 1989, heruitgegeven bij Athenaeum Polak & Van Gennep, deze zomer nog bij de Slegte) wordt slachtoffer van een vreemde ervaring van analogie.

De voorstanders van ‘de zaak der “ventisten”’ (p.47), met name Ter Braak, Du Perron en hun tijdschrift *Forum*, geflankeerd door Greshoff, ‘een bekeerd aestheet’ (p.48) en hun tegenspelers, ‘de mannen van den vorm’ (p.51), m.n. Nijhoff en Binnendijk, worden door Bloem sec en niet zonder ironie tegenover elkaar gezet. Het korte maar spitante essay is verrassend leesbaar (niet: actueel). Of Bloems oordelen over de opgesomde dichters, zijn analyse van het historische debat en de notie ‘vorm of vent’ adequaat (gebleven) zijn, blijft hier in het midden.

De veelsoortige maar helaas ook vooral vluchtige disciplinediscussies die door de stellingen van Claire Swyzen en de redactie van *Sampel* (juni 1999) zijn ontstoken herinneren onwillekeurig aan het vorm-of-vent-debat uit de Nederlandse Letteren. Ook zonder in een persiflage (van Bloem) terecht te komen, kan het discours van Swyzen tegenover dat van de door haar geviseerde ‘jonge snaken’ gezet worden – als een analogie van vorm of vent.

Swyzen: ‘Maar zelfs als ze erin zouden slagen om het alleedaagse te poëtiseren – en dat is waar ze volgens mij op uit zijn – dan nog hebben ze niets noemenswaardigs te vertellen. Willen deze *jonge helden* zich soms afzetten tegen het “elitaire” theater van de nog steeds actieve regisseurs uit de jaren tachtig, mensen als Jan Fabre, Jan Lauwers en Lucas Vandervost, die bekendheid verwierven met hun vormexperimenten? Jammer genoeg leidt de anekdotische reflex die in de voorstellingen van jonge mensen de kop opsteekt zelden tot *statements*; wel tot veel anekdotiek-om-de-anekdotiek.’ (p.7)

‘Er bestaat wel degelijk literatuur die de complexiteit van het postmoderne bestaan weer spiegelt, en de sporen draagt van een wereld die niet ontsnapt aan een steeds sneller oprukkende technologische cultuur en aan een globale economie die onlosmakelijk verbonden is met

een wereldwijde ecologische problematiek, een economie die meer invloed heeft op politieke constellaties dan de politieke leiders zelf.’ (p.9)

Nijhoff: ‘Zoo heeft dus een grotere kunst, om het nu maar eens ruw-weg te zeggen, eigenlijk één vorm en twee inhouden: een levensinhoud, een vorm daarvoor, en een geestelijke inhoud weer van dien vorm; of anders gezegd: een werkelijkheid, een verbeelding, en een beeld; (...) of, speciaal voor poëzie, menselijk of natuurlijk gevoel, uitdrukking in het woord, goddelijke aanduiding. Realiteit, expressie, creatie. De stem wordt woord, het woord wordt zang.’ (geciteerd in Bloem, p.51-52)

‘De jongeren echter hebben “het accent van de arbeidzaamheid verlegd naar den in creatieve spanning gebrachten vorm. Vorm niet als een zoo doorschijnend mogelijk omhulsel van ontroering, maar als een materie van geestelijke orde, een belichaming maar zelf een lichaam, geen spiegel van leven, maar zelf een organisch leven van tot ons besef afdalende en, als het ware, in deze materie zich condenseerende en verstaanbaar wordende geestelijke realiteit”’ (geciteerd in Bloem, p.52)

Bloem: ‘Van stem en woorden zang te maken, ziedaar de chemie van den dichter. De eerste twee zaken heeft hij met ieder mensch gemeen; de laatste is zijn eigendom dat hij met niemand deelt, eigenlijk geen eens met zijn mededichters, behalve in den ruimsten, onpersoonlijken zin.’ (p.53)

‘Wat dan de Forum-richting betreft – men kan (en moet zelfs) haar voorstanders gereedelijk toegeven, dat de persoonlijkheid, de levensinhoud, of hoe men het ook noemen wil: het feit, dat het boek geschreven is door een ‘vent’ en niet door een ‘letterkundige’, een cardinale vereischte voor de betekenis van dat boek is. Dat heeft trouwens niemand ooit ontkend: ook al sprak hij het niet met zoo veel woorden uit, dan achtte hij het toch geïmpliceerd. Het bezwaar van de Forum-mannen is alleen, dat zij soms geneigd lijken, alleen aan een zeer speciaal soort van lieden (avonturiers, erotomanen, lijdensaan overwoekering van het intellect e.d.) den eernaam van ‘vent’ toe te kennen.’ (p.49)

★

Ik heb in een dramaturgenrol meegewerkt aan

een aantal projecten van de mensen van Bronstijg Veulen. De kracht én de zwakte van hun theatermaken staat mij dan ook duidelijk voor de geest als ik de stellingen van Swyzen lees en herlees. Ik twijfel er niet aan, dat het uit verstrooidheid is, dat Swyzen een aantal dingen (en mensen) op een hoopje gooit; net zomin twijfel ik aan de verstrooidheid (of verstrooiing?) waarmee *Bronstijg Veulen* en anderen een

commercieel en publicitair vertoog gebruiken.

Ik vrees én ik hoop dat deze collage-per-analogie van de *Poëtica* van J. C. Bloem u (niet) verstrooit. Maar u zal niet gemist hebben dat het vorm-of-vent (of kortweg de moderniteit) niet opgelost is. Het theater van Bronstijg Veulen en anderen zal in ieder geval de dubbelheid van verstrooidheid of verstrooiing, van vorm of vent, dringend een grotere luciditeit moeten mee-

geven, want ook al kan (moet? mag?) wie jong is, op zijn bek gaan, de modernisering precipiteert het jonge onvermijdelijk in het jongere... tenzij Bronstijg Veulen natuurlijk niet modern zou zijn ... ook dat staat nog te bewijzen.

Het monstertje heet Calimero

Wordt er te weinig Nederlandstalig toneel gespeeld in de hoofdstad? Nou en?

Bart Eeckhout bespreekt de VTi-nota *Monstertje Brussel* en pleit voor een grootstedelijk theaterbeleid.

‘Er ontbreekt iets in het theateraanbod in Brussel.’ Dat was het uitgangspunt van *Monstertje Brussel. Een Theaterbeleid in de Hoofdstad*, een onderzoeksnota van Els Baeten en Klaas Tindemans in opdracht van de voormalige Vlaamse minister van Cultuur Luc Martens (CVP). Er ontbreekt heel wat in het theateraanbod in Brussel, zo leert de nota. Er wordt te weinig Nederlandstalig theater getoond in de hoofdstad, er wordt te weinig geproduceerd, repetitieruimte is ook al zoek, en er is te weinig contact tussen de verschillende instellingen. Dat alles maakt van Brussel voor wie met podiumkunsten begaan is een monstertje: sympathiek en exotisch in de uitstraling, soms gruwelijk door de institutionele doolhof. Er ontbreekt echter ook heel wat in de nota. Een visie op wat een cultureel aanbod in de hoofdstad te betekenen kan hebben, om maar iets te noemen.

Een coherent cultuurbeleid voeren in Brussel is onmogelijk. Bij uitbreiding, een coherent beleid voeren *tout court* is er onmogelijk. Het cultuurbeleid is in Brussel net als alle politiek-communautaire problemen een kwestie van taxatie en representatie. Aan de ene kant staat de Vlaamse Gemeenschap. Zij heeft geld (taxatie) en wil dat best ook aanwenden maar dan ‘om Brussel niet los te laten’ (representatie). *No taxation without representation*. Aan de andere kant staat de Franstalige Gemeenschap. Zij heeft geld nodig en wil in ruil best wat Vlaamse tegenwoordiging toelaten. *No representation without taxation*. Daartussen bewegen zich de Brusselaars, een bevolkingsgroep die om institutionele redenen geen Gemeenschap *mag* vormen. Lokaal niet, omdat de Brusselse gemeenten liever negentien politiekorpsen (of schepen van cultuur, of...) in stand houden dan samen te werken. Regionaal evenmin, omdat

Les français inventent, les allemands fabriquent et les belges se disputent.
(uit *ça se cherche une place*, van Nedjma Hadj, opgevoerd door Dito'Dito ter gelegenheid van *October/Oktobre*)

er wel een Hoofdstedelijk Gewest is, maar geen Hoofdstedelijke Gemeenschap. Dat maakt een cultureel beleid in Brussel per definitie onmogelijk. Een cultuurbeleid wordt aldus een aanwezigheidspolitiek van twee concurrerende Gemeenschappen.

Een evenement als het KunstenFESTIVAL-desArts draagt die communautaire spanning in zich: een meertalig, multicultureel festival waarin de Vlaamse Gemeenschap haar aanwezigheid afkocht door het overgrote deel van de rekeningen te betalen (overigens tot frustratie van heel wat Vlaamse beleidsmakers, die al dat geld liever naar ‘echte’ Vlaamse cultuur zouden willen zien gaan, kwestie van Brussel dus niet los te laten). Vlaanderen heeft voorlopig ook alleen maar geld aan te bieden aan haar hoofdstad. De Vlaming zelf lijkt immers niet echt geïnteresseerd. Menselijk kapitaal blijft voorlopig afwezig, met uitzondering dan van het vrijwillige getto van jonge hoger opgeleiden dat zich om en rond de Dansaertstraat heeft genesteld.

Die politieke impasse is het vertrekpunt en jammer genoeg ook meteen het eindpunt van de nota *Monstertje Brussel*. De auteurs overstijgen de tegenstelling niet, maar laten er al gauw hun gezichtspunt door bepalen. De focus op het theaterbeleid in de hoofdstad wordt versmald tot de noodzaak van een Vlaams thea-

terbeleid. Dat zal allicht iets te maken hebben met de opdrachtgever, de Vlaamse minister van Cultuur, maar zo komen we er natuurlijk nooit. Op die manier schakelen de auteurs zich immers in in de definitie van cultuurbeleid als aanwezigheidspolitiek. Blijkt dat er te weinig Nederlandstalig theater gespeeld wordt in Brussel, in vergelijking met Gent of Antwerpen. Nou en? Waarom moet er zo nodig een Gents of een Antwerps theaterbeleid in de hoofdstad gevoerd worden? Het kan niet de bedoeling zijn van een Vooruit of een Toneelhuis in Brussel neer te planten, waarschuwen de auteurs, maar als kwantiteit het probleem is, lijkt dat de enige oplossing.

Laten we het, in plaats van voorstellingen te turven, liever hebben over de kwaliteit van het theateraanbod in de hoofdstad. Zou het immers niet veel zinvoller zijn enige reflecties te besteden aan een ‘Brussels’ of desnoods ‘hoofdstedelijk’ theaterbeleid? Dan blijkt het dat ‘Vlaamse’ kunstencentra zoals het Kaaitheater of de Beursschouwburg een eigen dynamiek ontwikkeld hebben die wel degelijk beantwoordt aan de noden van een grootstedelijk theaterbeleid. Daarbij richten zij zich niet in de eerste plaats naar de betrachtingen van hun politieke betaallheren, maar wel naar de stedelijke context waarin zij zich bevinden. Elk op zijn haast tegengestelde maar evengoed complementaire manier: de Beurs kijkt naar Brussel als multicultureel grootstadsweefsel, het Kaai naar Brussel als internationaal artistiek knooppunt. Over de missie die beide centra zichzelf stellen kan zeker gediscussieerd worden (zo is het nog maar de vraag of de beperking tot de ‘Noord-Atlantische podiumkunst’ die de artistieke leiding van het Kaaitheater zichzelf oplegt, zinvol is in de Brusselse context). Gelukkig maar,